

Міністерство освіти і науки України

Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

Інститут педагогіки НАПН України

Інститут спеціальної педагогіки НАПН України

Д «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Кіровоградський державний педагогічний університет

імені Володимира Винниченка

КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»

Кіровоградський інститут розвитку людини Вищого навчального закладу

«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Комунальний заклад «Кіровоградський обласний інститут  
закладів дипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

## **НАУКОВА СПАДЩИНА ГРИГОРІЯ КОСТЮКА І СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ**



**Збірник матеріалів  
Всеукраїнської науково-методичної  
інтернет-конференції  
м. Кіровоград, 18-29 квітня 2016 року**

**Кіровоград  
2016**

УДК 37.32(477)+37.013

ББК 74.03(4УКР)-8

Н 34

**Наукова спадщина Григорія Костюка і сучасні проблеми особистісно орієнтованої освіти** : зб. матер. Всеукр. науково-метод. інтернет-конфер. / уклад. О.Е.Жосан. – Кіровоград : Ексклюзив-Систем, 2016. – 408 с.

*Рецензенти:*

Василенко Н.В., доктор педагогічних наук (м. Вінниця);

Войтко В.В., кандидат педагогічних наук (м. Кіровоград).

*Відповідальна за випуск* – В.В.Павлюх

Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-методичної інтернет-конференції «Наукова спадщина Григорія Костюка і сучасні проблеми особистісно орієнтованої освіти», яка відбулася 18-29 квітня 2016 року на базі кафедри педагогіки, психології і корекційної освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського». Науковим, науково-педагогічним, педагогічним працівникам.

*Матеріали опубліковані в авторській редакції*

**ISBN 978-617-7079-43-8**

© Автори статей, 2016

• Доскалова О.С. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ.....	117
• Єфіменко С.М. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПЕДАГОГА: СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ.....	125
• Жизномірська О.Я. ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ В НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: НАУКОВІ ПОГЛЯДИ Г.С.КОСТЮКА ТА СУЧАСНІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ НАВЧАННЯ.....	137
• Заплатинська А.Б., Шульга Б.О. РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ МУЛЬТИСЕНСОРНОГО СЕРЕДОВИЩА.....	146
• Земба Б.А. ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ ІЗ МАРГІНАЛЬНИХ СІМЕЙ.....	151
• Кавецький В.Є. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПІДГОТОВКИ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ДО ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ.....	159
• Казачінер О.С. ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ УРОКУ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ.....	166
• Калініченко І.О. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ.....	173
• Калюжна О.І. ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ.....	179
• Караман О.Л., Юрків Я.І. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПАТРОНАЖ СІМЕЙ З РОЗУМОВО ВІДСТАЛИМИ ДІТЬМИ.....	184
• Кендюхова А.А. ПРОБЛЕМА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ Г.С.КОСТЮКА.....	195
• Клочек Л.В. СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	205
• Корець А.М. ОСОБЛИВОСТІ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ЗДОРОВ'Я.....	212
• Коробко Т.М. НАВЧАННЯ І ПРАЦЯ ЯК ПРОВІДНИЙ ВИД ДІЯЛЬНОСТІ З РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ.....	217
• Краснова Н.П. ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК ЗАСІБ СУПРОВІДУ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СОЦІУМ.....	224
• Лисицина Г.В. РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	233

## ОСОБЛИВОСТІ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ЗДОРОВ'Я

*Анотація:* В статті аналізуються поняття адиктивної поведінки особистості і виокремлюються особливості цієї поведінки для підлітків з обмеженими можливостями здоров'я. Запропонована програма психолого-педагогічної корекції адиктивної поведінки підлітків, яка базується на поведінковому підході.

*Ключові слова:* адиктивна поведінка, профілактика, корекція, підлітки, залежність.

*Аннотация:* В статье анализируются понятия аддиктивного поведения личности и выделяются особенности этого поведения для подростков с ограниченными возможностями здоровья. Предложенная программа психолого-педагогической коррекции аддиктивного поведения подростков, основанная на поведенческом подходе.

*Ключевые слова:* аддиктивное поведение, профилактика, коррекция, подростки, зависимость.

*Abstract:* This article analyzes the concept of addictive behavior and personality features that distinguishes behavior for adolescents with disabilities. The proposed program of psycho-pedagogical correction of addictive behavior among adolescents, based on behavioral approach.

*Keywords:* addictive behavior, prevention, correction, adolescents, addiction.

**Актуальність проблеми дослідження.** Поняття адиктивної поведінки людини охоплює різні її типи: сюди входять наркотична залежність і алкоголізм, куріння, пристрасть до азартних та комп'ютерних ігор і надмірної їжі, а також гіперсексуальність. Всіх цих осіб, які характеризуються вказаною поведінкою, живить потужна сила підсвідомості і це додає їм такі якості, як непереборність потягу, вимогливість, ненаситність і імпульсивна безумовність виконання. Адиктивна поведінка характеризується широким спектром патології різної міри потягу – від поведінки, що граничить з нормальним, до важкої психологічної і біологічної залежності. Психологічні механізми

виникнення uzалежнених форм поведінки в юнацькому віці ретельно проаналізувала О.Ю.Сідун[1].

У розробку теоретико-методологічних основ вивчення аномального розвитку особистості, порушень соціальних норм і девіантної поведінки внесли вклад багато як вітчизняних, так і закордонних дослідників: С.П.Безносков, Б.С.Братусь, Э.Дюркгейм, Ю.А.Клейберг, В.И.Коган, В.М.Кудрявцев, А.Е.Личко, Т.Парсонс, А.А.Реан, Б.Г.Херсонський, В.А.Худик й ін. Зв'язок соціалізації й реабілітації uzалежненої поведінки особистості досліджена в роботах Е.В.Жулиной, В.А.Кудрявцева, О.В.Трошина.

Принципи організації психологічного супроводу, що забезпечують обґрунтовану діагностику й корекцію відхилень у поведінці підлітків, досліджували А.Д.Андрєєва, Л.Н.Бережнова, М.Р.Битянова, Т.П.Демидова, И.В.Дубровина, Н.В.Клюєва, Н.В.Майсак, С.В.Недбаєва, Р.В.Овчарова, А.М.Парафіян, В.В. Семикин, Н.В.Самоукина, Е.УФедосенко й ін.

Однак цілісної системи корекції та профілактики такої поведінки у підлітків з обмеженими можливостями здоров'я ніхто не досліджував.

**Метою даної статті є виявлення особливостей адиктивної поведінки підлітків з обмеженими можливостями здоров'я, які мають порушення психофізіологічного розвитку.**

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Проблема залежної (адиктивної) поведінки в сучасному світі виявилася майже самою заплутаною і важкорозв'язуваною із всіх, що стоять перед людством. Для людини й суспільства не всі види адиктивної поведінки (алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, тютюнопаління, азартні ігри, комп'ютерна і сексуальна адикція, тривале прослуховування музики, заснованої на ритмі, порушення харчової поведінки, релігійний фанатизм у деструктивній секті) рівнозначні за наслідками.

У психологічній науці адикція розглядається як спосіб пристосування до складних для індивіда умов діяльності та спілкування, це "простір", де можна "відпочити" від гнітючої ситуації реального життя. Адиктивний агент для прикладу (сигарета, алкоголь, наркотик) змінює стан людини і робить її залежною. Залежність – це компенсаторна поведінка, неадекватна форма захисту особистості, причина особистих катастроф і захворювань [2].

Важливим фактором у формуванні залежної поведінки відіграють психофізіологічні особливості людини, типологічні особливості нервової системи (пристосовність, чутливість), тип характеру (нестійка, гіпертимна, епілептоїдна акцентуація в алкоголіків і наркоманів), низька стресорезистентність, невротичний розвиток особистості, obsesивний

(вибудовування захисту мислительних конструкцій) або компульсивний (звільнення від тривоги в дії, наприклад, переїдання, пияцтво) характер.

Одним із соціальних факторів формування залежної поведінки є відношення суспільства до цього негативного явища.

Психодинамічна теорія свідчить, що корінь адиктивних механізмів знаходиться у дитинстві, в особливостях виховання. Наукові праці А. Фрейда, Д. Винникотта, І. Балинта, М. Кляйна, М. Маллер, Х. Кохута свідчать про те, що переживання дитини в перші два роки життя (нездатність матері задовольнити емоційні потреби дитини, твердий режим харчування, заборона «пустощів» дитині, бажання зломити його уперту вдачу й інші) пов'язані з наступними залежностями поведінки дітей. Саме в батьківському середовищі дитина вчиться мові міжособистісних контактів і емоційних відносин. Якщо дитина не знаходить підтримки, тілесних погладжуваль, емоційного тепла, то відчуває почуття психологічної незахищеності, недовіри, що переноситься на великий навколишній її світ, на людей, з якими їй доводиться зустрічатися в житті. Все це й змусить її в майбутньому шукати комфортного стану за допомогою прийому речовин, фіксації на певних предметах й активностях. Якщо родина не дала дитині любові, то згодом вона буде відчувати труднощі в підтримці самоповаги. Крім того, почуття абсолютності й глобальності більшості переживань, поділ оцінок за полюсами (любов і ненависть) формують нарцистичні захисти (як прагнення впоратися з базовим психологічним стражданням). Психоактивні речовини є «ідеальним об'єктом» і слугують захистом від складних і суперечливих почуттів.

За визначенням Короленко Ц.П. [2] адиктивна поведінка є один з типів девіантної поведінки з формуванням прагнення до відходу від реальності шляхом штучної зміни свого психічного стану за допомогою прийому деяких речовин або постійною фіксацією уваги на певних видах діяльності, тобто будь-яка адикція залежить від емоційної складової людської психіки. Тому важливе значення в психопрофілактиці й психокорекції адиктивної поведінки належить терапії творчим самовираженням.

Одним з пріоритетів цього методу в профілактиці, корекції й реабілітації адиктивів є те, що він базується на невербальному вираженню почуттів, що забезпечує більш вільне розкриття пацієнтами свого внутрішнього світу, високий рівень їх психологічної захищеності і комфорту в процесі занять, порівняно з вербальною психотерапією. Часто ефекти цієї терапії можуть проявлятися завдяки образотворчій діяльності, навіть при відсутності вербалізації, що пов'язане з дією цілого ряду терапевтичних факторів і механізмів (переживання легше виразити в образах, контейнерування в образах своїх конфліктів, релаксація, катарсис, розвиток навичок самоорганізації й

прийняття рішень, переживання інсайту тощо). Образотворча діяльність у групі створює умови для обміну досвідом на вербальному і невербальному рівнях, усвідомленню спільності переживань, що ведуть до подолання характерних для адиктів почуттів самотності й ізоляції, проробленню внутрішньоособистісних конфліктів, зміні відношень до себе й інших, одержанню нового досвіду й освоєнню нових навичок, зміцненню групових відносин. З метою зближення учасників групи й формування взаємної довіри застосовуються такі техніки, як кінотерапія, фототерапія, мандалотерапія, акватерапія, казкотерапія, маскотерапія, та інші методи творчого самовираження. Не слід забувати й про роботу з тілом. Адже в тілі, як у дзеркалі, відбивається весь життєвий досвід людини. Впливаючи на рухові та дихальні стереотипи можна змінити стереотипи поведінки на рівні психіки.

У міру зміцнення групових відносин і саморозкриття учасників групи використовуються інтерактивна техніка, таку, як груповий, парний малюнок і скульптура, техніки драматизації, танцювальної терапії, перформанс.

Профілактику та корекцію адиктивної поведінки молоді з обмеженими можливостями здоров'я можна представити загалом у формі системного та послідовного взаємопов'язаного ланцюга, складовими елементами якого слід виділити наступні:

- стартові позиції при розвитку плоду в утробі матері;
- людські фактори в перші роки життя дитини;
- соціальні фактори;
- психокорекція методом арт-терапії;
- робота з тілом людини;
- групові відносини.

Усвідомлення необхідності формування відповідальної поведінки дітей, у свою чергу, привело до подальшої перестановки акцентів у профілактичній роботі [2]. У її фокусі виявилися не хімічні речовини й спричинені ними ефекти, а люди й аналіз причин їх споживання. Фіксація цього поворотного моменту означала народження нового поведінкового підходу, який вимагає поєднання трьох необхідних елементів: спеціального навчання й виховання дітей; чіткої діяльності правоохоронних органів; створення позитивних життєвих альтернатив зловживанню наркотиками. У цьому випадку його мета поєднує представників всіх шарів суспільства й різних організацій прагненням сприяти здоровому майбутньому власних дітей.

За даними [3] вважається, що в цей час найбільше поширення одержали дві моделі навчальних програм поведінкового підходу для дітей; програми досягнення соціально-психологічної компетентності й програми навчання життєвим навичкам. Пріоритетна мета перших (більше розповсюджених у

Європі) – виробити в дітей навички ефективного спілкування, другий (США) – навчити навичкам відповідального прийняття рішень. Розбіжність домінуючих цілей навчальних програм у різних країнах зумовлено культурологічними розходженнями. Проте, поза залежністю від пріоритету тієї або іншої мети, будь-які програми включають три типових завдання. Обов'язкова спрямованість всіх програм – це розвиток соціальної й особистісної компетентності; вироблення навичок самозахисту; попередження виникнення проблем.

Рішення першого комплексного завдання забезпечує навчання навичкам ефективного спілкування, критичного мислення, прийняття відповідальних рішень, вироблення адекватної самооцінки. Друге завдання реалізується через навчання вмінню постояти за себе, уникати невиправданого ризику, робити правильний, здоровий вибір. Третє завдання вирішується за допомогою формування навичок регуляції емоцій, уникнення стресів, дозволу конфліктів, опору тиску ззовні.

Ефективна психологічна імунізація має ряд ознак. Перший – її універсальність. Вона повинна попереджати девіантну поведінку загалом.

Друга обов'язкова ознака ефективної психологічної імунізації – її конструктивний характер. Вона не переслідує мети руйнування або зміни несприятливих установок, вона споконвічно буде бажане. Конструктивний поведінковий підхід служить попередженню девіантної поведінки, а не бореться з нею і сприяє формуванню здорової особистості дитини. Тут розв'язуються наступні завдання: моральний розвиток, побудова ціннісної сфери, розвиток комунікативності, усунення егоїстичних позицій, що сприяють розвитку емпатії й дружби дітей.

Третя важлива ознака – випереджувальний характер впливу поведінкового підходу. Створення стійких бажаних установок лише до моменту, коли діти мимовільно засвоять розповсюджені традиції споживання психоактивних речовин.

**Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.** Програма психолого-педагогічної корекції адиктивної поведінки підлітків та молоді з обмеженими можливостями здоров'я базується на поведінковому підході. Форма психокорекційної роботи повинна бути груповою, коли групи формуються за віковими ознаками, а також із врахуванням стану захворювання.

### **Література.**

1. Сідун О.Ю. Психологічні механізми виникнення uzалежнених форм поведінки в юнацькому віці / О.Ю. Сідун // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – Вип. 2 : збірник



наукових праць. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – С. 150-160.

2. Короленко Ц.П., Дмитриева Н.В. Социодинамическая психиатрия / Короленко Ц.П., Дмитриева Н.В. – М.: Академический проект. 2000. – 460 с.

3. Максимова Н. Ю. Психологія адиктивної поведінки. Навчальний посібник / Максимова Наталья Юрьевна. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2002. – 308 с.